

УДК 37.034+050 (47+57)

Овчарова О. М.
Харківський національний
автомобільно-дорожній університет

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У 50-80-ТІ РОКИ XX СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРІОДИКИ)

У статті, на основі проведеного дослідження, узагальнено досвід організації морального виховання учнівської молоді, висвітленого на сторінках вітчизняної педагогічної періодичної преси у 50-80-ті роки XX століття. Подано ефективні методи, форми та засоби організації морального виховання учнівської молоді. Встановлено тісний зв'язок морального виховання з трудовим у радянській школі. Висвітлено значення роботи піонерських та комсомольських організацій у становленні особистості. Розкрито роль періодики у радянській школі щодо морального виховання учнівської молоді. Проаналізовано вплив періодики на виховання молоді у наш час. Наведено актуальні питання, що потребують відновлення, збереження та подальшого використання в сучасних умовах розвитку української держави.

Ключові слова: моральне виховання, педагогічна періодична преса, учнівська молодь, радянська школа, методи, форми та засоби морального виховання.

У наш час в умовах зниження рівня життя більшості населення, його соціального розшарування, невизначеності ціннісних орієнтирів спостерігається втрата моральних ідеалів, принципів, вимог, норм, правил, які регулюють дії особистості в усіх сферах її життя, у формуванні моральної свідомості, розвитку моральних почуттів, виробленні звичок моральної поведінки в демократичному й гуманному суспільстві. Сучасна молодь, на жаль, характеризується деградацією суспільної моралі, що виявляється в пріоритеті матеріальних цінностей і девальвації духовних, утраті милосердя й взаємоповаги, у байдужості й агресивності, культі грошей, сили й влади в міжособистісних стосунках.

Відповідно питання виховання духовності та підвищення моральної культури підростаючого покоління турбують освітян і активно обговорюються на шпальтах педагогічної преси. Так, цілком упевнено можна стверджувати, що педагогічна наука не може бути достовірно оцінена без урахування найважливіших її джерел – педагогічної журналістики, у якій зафіксовані всі матеріали про головні події та ідеї свого часу, пов'язані з питаннями освіти та виховання молоді, адже саме педагогічна преса становить “багату скарбницю” для дослідної роботи (О. Сухомлинська).

На основі аналізу публікації педагогічних періодичних видань другої половини XX століття (“Воспитание школьников”, “Директор школы”, “Народное образование”, “Педагогика”, “Радянська школа”, “Рідна школа”,

“Советская педагогика”, “Семья и школа”, “Шлях освіти”, “Учительская газета”) вважаємо за доцільне узагальнити досвід організації морального виховання учнівської молоді у 50–80-ті роки ХХ століття, що висвітлювався переважно вчителями-практиками, директорами шкіл, батьками й характеризувався суттєвою одноставністю у поглядах щодо його здійснення. Однак, необхідно зауважити, що вся виховна робота радянської школи проводилася в дусі дружби, товаришкості, доброти та сердечності, правдивості та ширості.

На сторінках педагогічної періодики висвітлювалися й обговорювалися найбільш дієві *методи та форми* морального виховання учнівської молоді (М. Болдирєв, Ф. Віданов, В. Коротов, О. Савич, Т. Чередниченко): авторитет, виховання на прикладі, вимогливість, виконання різних доручень та обов'язків, догана, заохочення, звичка та режим, етична бесіда, навіювання, осуд, пояснення, переконання, покарання, привчання, тренування, суспільна думка; уроки мужності та патріотизму, позакласні заходи, де використовувалися такі форми виховної роботи: виступи ветеранів війни, командирів і політпрацівників, відвідання учнями пам'ятників і обелісків на місцях боїв, партизанських землянок, зруйнованих дотів, що сприяло виявленню високих почуттів патріотизму, відданості Вітчизні (І. Дерев'ягін, І. Левченко, Н. Мойсенюк, В. Третьяков).

У досліджуваній період особлива роль у моральному вихованні учнівської молоді відводилася комсомольським і піонерським організаціям. Так, у провідних педагогічних журналах цим питанням присвячувалися спеціальні рубрики “На допомогу партійному навчанню” (“Советская педагогика”), “Учимося жити, працювати та боротись по-ленінськи”, “Для тих, хто працює з комсомольцями” (“Воспитание школьников”), “Виховання майбутніх будівників комунізму” (“Радянська школа”). У цих рубриках автори статей розкривали суть таких методів, форм і засобів морального виховання, як: шефська робота, історико-краєзнавча робота, політінформація, військово-спортивна гра “Орлятко”, зльоти, звіти на комсомольських зборах, засіданнях комітетів, постійний контроль за виконанням вимог Статуту, “Правил для учнів”, критика та самокритика, вплив колективу, заохочення та покарання, доручення (індивідуальні, колективні, одноразові, постійні), співбесіди, атестація під час Ленінського заліку, товариська критика, осуд, догана (сувора догана, із занесенням в облікову картку). Виховна робота піонерських і комсомольських організацій проводилася переважно у формі гри чи змагань й була пронизана реалістичною романтикою, збагачуючи почуття учнів і піднімаючи життєвий тонус колективу, спрямовуючи учнів на подолання негативних особистісних якостей (нечесність, нещирість, ледарювання, марнотратство, грубість).

Установлено, що в педагогічних періодичних виданнях висвітлювалися

такі форми роботи, які сприяли вихованню провідних моральних якостей (радянський патріотизм, інтернаціоналізм, відповідальність, дисциплінованість, почуття любові та поваги до дорослих, жінки-матері, жінки-трудівниці), а саме: пошукова робота учнів (створення шкільної галереї “Міста-герої”, кімнат бойової та материнської слави), *тимурівська робота* (турбота про ветеранів війни, операція “Червоні зірки Тимура”, відкриття меморіальних дощок, опікування пам’ятниками та братськими могилами). У процесі здійснення цих робіт відбувалося становлення особистості з активною життєвою позицією.

Особливим завданням комсомольців, піонерів і тимурівців була боротьба з негативними проявами в дитячій спільноті (порушення порядку та дисципліни, дрібне хуліганство та крадіжки, недбале ставлення до шкільного майна, безкоштовних підручників, лихослів’я, неухажне ставлення до старших, утиски молодших), на виконання якого були спрямовані такі *форми* роботи: рейди на подвір’ях і вулицях, чергування під час проведення масових заходів біля школи, у дитячих закладах, кінотеатрах, залучення до цієї роботи “складних” підлітків, допомога їм у пошуку справ за інтересами).

Аналіз періодичних видань свідчить, що особливого значення в цей час надавали прикладу вчителя, батьків, учнів, оточення. Так, у педагогічній періодиці публікувалися статті, у яких автори (В. Блажкунов, Г. Гончарова, В. Полемов, Н. Рєпа, В. Сухомлинський) висвітлювали зразкові вчинки відомих діячів і героїв республіки, чиє життя та діла заслуговували пошани й пам’яті; досягнення працівників різних сфер діяльності, на яких варто було рівнятися підростаючому поколінню. Повсякденним прикладом організованості й активності в навчанні, ставленні до виконання своїх обов’язків, вихованості, дисциплінованості для учнів були старші учні. Крім цього, автори статей провадили активну роботу в напрямі боротьби із конфліктогенними факторами всередині сім’ї. У своїх статтях вище названі науковці й практики, засуджуючи негативні вчинки батьків (відчуженість від дітей, непорозуміння, жорстоке покарання, аморальна поведінка), ділилися досвідом вирішення сімейних непорозумінь і конфліктів (індивідуальні бесіди, шефська робота, зустрічі, залучення до співпраці, позакласні заходи із залученням батьків і громадськості, спільні збори, вечори обміну досвідом морального виховання, звернення до Партії).

Відзначено, що в радянський час моральне виховання було тісно пов’язане з трудовим, про що свідчить велика кількість статей, присвячених цій проблемі в рубриках “Методика навчання й виховання”, “Методика навчання й комуністичного виховання”, “Школа працюючої молоді”, “Проблеми профтехосвіти” (“Радянська школа”), “На допомогу партійному навчанню” (“Советская педагогика”). Як свідчать статті (М. Благінін,

К. Дадаєв, М. Мойсенюк, В. Салієнко), трудова діяльність проводилася переважно із використанням таких форм роботи, що мали змагальний характер: навчально-виробничі комбінати, трудові загони старшокласників, учнівські виробничі бригади, табори праці та відпочинку та засобів: суспільно-корисна, колективна робота учнів і дорослих. Установлено, що моральне виховання учнівської молоді засобами праці в радянській школі було сповнене профорієнтаційною спрямованістю для підготовки учнівської молоді до свідомого вибору майбутньої професії. З цією метою використовувалися екскурсії на виробництва, на робочі місця батьків, масові виховні заходи (День хлібороба, День останнього снопа, вечори трудової слави), загальні збори колгоспників, під час яких відзначалися кращі працівники.

Педагоги-практики (Н. Іванова, С. Кіперман, І. Клицаков, П. Шпитальник) виокремлювали періодичну пресу як засіб морального виховання учнівської молоді, зауважуючи, що періодичну пресу необхідно використовувати як на уроках учителям, так і дітям при виконанні домашніх завдань удома з батьками. Аналіз журналів “Семья и школа”, “Радянська школа”, “Воспитание школьников” показав, що їх сторінки наповнені досить привабливими й цікавими матеріалами (нариси, оповідання, розповіді, фейлетони, статті, вірші) для учнівської молоді на теми добра й зла, чуйності й бездушності, мужності й героїзму та зрадництва, жертвності й егоїзму. Значна частина нарисів була присвячена історіям про ровесників тогочасного школяра, які виявили свої моральні якості в дружбі, коханні, у взаєминах із товаришами. Робота школярів із цими матеріалами мала досить великий виховний вплив, оскільки сприяла формуванню в учнів стійких моральних переконань, наслідуванню зразкових прикладів поведінки.

Визначено, що під час здійснення морального виховання учнівської молоді педагоги активно використовували метод заохочення (нагородження різноманітними відзнаками (почесними грамотами, нагородами), занесення прізвища до “Книги трудової слави за відзнаку в сільськогосподарській праці”, розташування фотографій на дошках пошани, нагородження безкоштовними туристичними путівками кращих членів учнівських виробничих бригад), що був сильним стимулом для учнів до самовдосконалення.

Оскільки у наш час суспільство втратило моральні ідеали та цінності, то доцільно було б переосмислити та перейняти той досвід, що вже мав позитивні результати. Бо, аналізуючи розвиток проблеми морального виховання учнівської молоді у 50-80-ті роки ХХ століття, доходимо висновку, що основного значення за радянський час отримало формування комуністичного морального ідеалу, котрий мав провідне значення у

моральному становленні особистості. У той час виховання учнів відбувалось через різнобічний вплив, оскільки суспільство було проиняте ідейністю, мало безліч прикладів, на які могли рівнятися у навчанні, на робочому місці, у роботі будь-якої організації, у повсякденному житті. Доречно, на наш погляд, зауважити, що система морального виховання особистості була спрямована на формування моральної свідомості та моральних якостей, що переходило у вироблення звичок у поведінці та здійснювалось в усіх сферах життя та діяльності учнів.

Аналізуючи зміст педагогічних журналів досліджуваного періоду, відзначено вагомий вплив на формування особистості висвітлених прикладів, взірців, якими були переповнені сторінки журналів. Необхідно наголосити, що авторами статей постійно наводились приклади зразкових вчинків дорослих, зразкової поведінки учнів чи способи її стимулювання. Так, використовуючи педагогічну періодику в роботі з учнівською молоддю, перед юнаками та дівчатами розкривається моральна сила героїв сучасності, на яких у них з'являється бажання бути схожими, вбачають у них близьких до свого ідеалу людей. Під впливом цікавих зустрічей на сторінках газет та журналів зі своїми ровесниками та старшими товаришами, бесід з ними про працю, навчання, військову службу, громадянський обов'язок, дружбу, кохання – словом, про життя – у багатьох школярів, особливо у старшокласників, більш відчутно виявляється прагнення до удосконалення якостей своєї особистості, усвідомлення своєї суспільної цінності. Яскравий матеріал преси впливає не тільки на розум, уяву, а й на почуття. А без людських емоцій неможливе пізнання та пошук істини, що вдало може реалізуватися у спілкуванні з батьками. Порівнюючи зміст цих статей із сучасних журналами, необхідно зазначити щодо зниження того рівня впливу на свідомість людей та взагалі актуальності періодику для учнівської молоді у наш час.

Однак, необхідно наголосити, що на сьогодні держава втрачає належний контроль за роботою засобів масової інформації, що безпосередньо надає руйнівний вплив на процес виховання і надає моторошний ефект деградації моральних устоїв у молодіжному середовищі. Особливого значення у сучасних умовах набуває критичне переосмислення і теоретичне узагальнення досвіду роботи, накопиченого у загальноосвітніх закладах України другої половини ХХ століття з морального виховання учнів.

Отже, узагальнюючи вивчений досвід морального виховання учнівської молоді у 50-80-ті роки ХХ століття на основі аналізу матеріалів періодику, вважаємо за доцільне зауважити, що свого відновлення, збереження та подальшого використання в сучасних умовах розвитку української держави потребують такі питання, як: висвітлення на сторінках преси моральних

вчинків і поведінки громадян з метою формування морального ідеалу людини; посилення відповідальності авторів та видавництв за зміст надрукованої інформації; налагодження взаємодії школи з сім'єю, громадськістю у здійсненні морального та національного виховання учнівської молоді; згуртування учнівського колективу в душі високих моральних відносин, безкорисної взаємодопомоги; покращення фінансування позашкільних навчальних закладів задля відволікання учнівської молоді від негативного впливу засобів масової інформації; посилення краєзнавчої роботи та значимості суспільно-корисної праці в учнівському середовищі; використання педагогічно-цінних форм та методів морального виховання учнів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми. Перспективи її подальшого дослідження полягає у вивченні питань, пов'язаних із формуванням моральних якостей учнів, аналізі досвіду зв'язку морального виховання з іншими напрямками виховної роботи, що висвітлені на сторінках періодичної педагогічної преси.

Овчарова О. Н. Нравственное воспитание молодежи в 50-80-тые годы XX века (на материале педагогической периодики).

В статье, на основе проведенного исследования, обобщен опыт организации нравственного воспитания учащейся молодежи освещенного на страницах отечественной педагогической периодической периодики в 50-80-е годы XX века. Подано методы, формы и средства организации и осуществления нравственного воспитания учащейся молодежи. Установлена тесная связь нравственного воспитания с трудовым в советской школе. Освещено значение работы пионерских и комсомольских организаций в становлении личности. Раскрыта роль периодики в советской школе в нравственном воспитании учащейся молодежи. Проанализировано влияние периодики на воспитание молодежи в наше время. Приведены актуальные вопросы, требующие восстановления, сохранения и дальнейшего использования в современных условиях развития украинского государства.

Ключевые слова: нравственное воспитание, педагогические периодические издания, ученическая молодежь, советская школа, методы, формы и средства нравственного воспитания.

OVCHAROVA O. M. The moral education of youth in 50-80th years of XX century (pedagogical periodics).

In article, based on the research, the experience of the moral education of youth illuminated on the pages of national educational periodical periodicals in 50-80th years of XX century is summarized. The effective methods, forms and means of moral education of youth are posted. Close relationship between labor and moral education in the Soviet school is established. The meaning of the work of the Pioneer and Komsomol organizations in the process of formation of personality is illuminated. The role of periodicals on moral education of youth in the Soviet school is revealed. The influence of periodicals on education of youth in our time has been analyzed. Current issues that need restoration, preservation and further usage in modern conditions of the development of Ukrainian state are given.

Keywords: the moral education, pedagogical periodics, school youth, the Soviet school, methods, forms moral education.